

Ton van Balkom, Désirée Oosterbaan, Sako Visser en Irene van Vliet (redactie)

Handboek angst- en dwangstoornissen

Tweede, geheel herziene druk

De Tijdstroom, Utrecht

Eerste druk, 2011
Tweede druk, 2018

© De Tijdstroom uitgeverij, 2018. De auteursrechten der afzonderlijke bijdragen berusten bij de auteurs.

Omslagontwerp: Cees Brake BNO, Enschede
Illustraties: Luc Zwijsen

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij BV, Postbus 775, 3500 AT Utrecht.
Internet: www.tijdstroom.nl
E-mail: info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevelen.

Waar dit mogelijk was, is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 318 3
NUR 772

Inhoud

Woord vooraf – 7

Hoofdstuk 1 Over de classificatie van angst- en dwangstoornissen – 11
Gerrit Glas

Hoofdstuk 2 Diagnostiek – 35
Ton van Balkom en Frits Boer

Hoofdstuk 3 Epidemiologie – 65
Neeltje Batelaan en Brenda Penninx

Hoofdstuk 4 Angst en dwang bij kinderen – van functioneel tot storend – 87
Frits Boer en Gwen Dieleman

Hoofdstuk 5 Invloed van genen en de omgeving – 109
Christel Middeldorp en Danielle Cath

Hoofdstuk 6 Experimentele psychopathologie – 123
Peter de Jong en Yannick Boddez

Hoofdstuk 7 Het angstige brein: beeldvormend onderzoek – 143
Dick Veltman, Janna Marie Bas-Hoogendam, Nic van der Wee en Odile A. van den Heuvel

Hoofdstuk 8 Zelfhulp – 175
Pim Cuijpers

Hoofdstuk 9 Preventie – 185
Pim Cuijpers en Peter Meulenbeek

Hoofdstuk 10 Cognitieve gedragstherapie – 195
Sako Visser, Mirjam Kampman en Patricia van Oppen

Hoofdstuk 11 Farmacotherapie – 229
Irene van Vliet en Harold van Megen

Hoofdstuk 12 Neuromodulatie en neurochirurgie – 273
Martijn Figee en Koen Schruers

Hoofdstuk 13 Leven met een angststoornis of een dwangstoornis – 289
Désirée Oosterbaan en Peter Verhaak

Hoofdstuk 14 Angst- en dwangstoornissen in het gezin – 303
Marionne Bartels en Esther Allart

Hoofdstuk 15 Angststoornissen en werk – 317
Marc Verbraak

Personalía – 333

Register – 335

Voorwoord

Voor u ligt een geheel geactualiseerde tweede druk van het *Handboek angst- en dwangstoornissen*. Het is de derde versie van een boek dat in 1996 onder de titel *Leerboek angststoornissen* het licht zag bij uitgeverij de Tijdstroom. Zat er tussen de eerste en de tweede versie nog 15 jaar, nu noopten de vele ontwikkelingen op het gebied van onderzoek en behandeling naar angst- en dwangstoornissen al na 7 jaar tot een uitgebreide revisie. Zowel op het gebied van diagnostiek als epidemiologie, behandeling en etiopathogenetisch onderzoek is veel nieuwe kennis beschikbaar gekomen. Ook de introductie van de DSM-5 brengt veranderingen met zich mee ten aanzien van classificatie en afbakening van angst- en dwangstoornissen. Niet alleen worden de fobische angststoornissen en de dwangstoornissen nu in een aparte categorie geplaatst, ook de traumagerelateerde stoornissen zijn afgesplitst naar een eigen categorie. Daarnaast heeft een aantal stoornissen hun intrede in de categorie angst- en dwangstoornissen gedaan die in de DSM-IV elders waren gerangschikt of geacht werden voorbehouden te zijn aan de kindertijd. Dit is de reden dat u in deze druk naast de ‘vertrouwde’ angst- en dwangstoornissen ook andere stoornissen zult tegenkomen. Zo wordt bij de angststoornissen ook de separatieangststoornis en het selectief mutisme besproken en is er bij de dwangstoornissen ook aandacht voor de morfodysfore stoornis en hoarding. Net als in de vorige druk vallen de psychotraumagerelateerde stoornissen buiten bestek van dit boek vanwege de specifieke etiologie van deze problematiek en de onmogelijkheid de enorme omvang van de kennis op dit gebied op een bondige manier te integreren in dit boek. De lezer verwijzen wij graag naar het *Handboek posttraumatische stressstoornissen* in dezelfde serie.

De afgelopen jaren hebben weer veel nieuwe etiopathogenetische ontwikkelingen gebracht, waarbij ook meer zicht is gekomen op de interactie tussen de neurobiologische, psychotherapeutische en experimenteel psychologische domeinen. Op het gebied van behandeling is het in de afgelopen jaren gekomen tot een verdere implementatie van mono- en multidisciplinaire richtlijnen en is ook de *Zorgstandaard Angststoornissen* geïntroduceerd. Algoritmes van deze richtlijnen worden steeds verder op effectiviteit en haalbaarheid onderzocht, waardoor het doel van de richtlijnen dichterbij komt: optimale zorg geven aan patiënten door behandelingen waarvan op grond van onderzoeksresultaten het hoogst haalbare effect mag worden verwacht. Het *Handboek angst- en dwangstoornissen* wil het adequaat toepassen van deze richtlijnen en de *Zorgstandaard Angststoornissen* ondersteunen door de clinicus achtergrondinformatie te bieden over belangrijke aanbevelingen in de richtlijnen.

Ten opzichte van de vorige druk is geprobeerd om kennis en kunde wat betreft epidemiologie, oorzaken, symptomatologie en behandelingen nog weer beter geïntegreerd weer te geven. Ook is in de huidige druk opnieuw expliciet aandacht gegeven aan de betekenis van het hebben van een angst- of dwangstoornis voor de patiënt en diens omgeving. De auteurs, allen specialisten op hun terrein, zijn erin geslaagd de literatuur zodanig te presenteren dat de lezer niet geconfronteerd wordt met weinigzeggende opsommingen van onderzoeksresultaten, maar dat hij of zij op een didactische wijze een overzicht geboden krijgt van de huidige stand van de wetenschap.

De redactie is verheugd dat een groot aantal specialisten bereid was hun kennis en kunde te delen met de lezer en aan dit boek mee te werken. Daardoor is het boek een weerspiegeling geworden van het huidige multidisciplinaire wetenschappelijke denken over vóórkomen, gevolgen, etiologie en behandelmethoden van angst- en dwangstoornissen. Wij hopen dat het boek voor vele klinici en opleiders in de geestelijke gezondheidszorg bruikbaar zal zijn voor hun scholing, bijscholing en voor hun dagelijkse klinische praktijk.

Zomer 2018,

Ton van Balkom, Désirée Oosterbaan, Sako Visser en Irene van Vliet)